

Natuurherstel Westerschelde: voor kwaliteit en duurzaamheid

De Westerschelde: natuurgebied van internationaal belang

De Westerschelde is het laatste deltawater van Nederland waar sprake is van een open verbinding en een natuurlijke overgang van rivier naar zee. Dit 'estuarium' is qua aard en omvang uniek voor Europa. Nergens in Noordwest Europa is nog een meergeuldig deltawater van deze omvang (42.000 ha) aanwezig. Dit internationaal unieke natuurgebied met haar slikken, schorren, platen en ondiep

water is een belangrijk tankstation voor vogels en een kraamkamer voor vis. In het gebied verblijven internationaal belangwekkende aantallen van maar liefst 42 soorten broed- en trekvogels. Door de zich langzaam verbeterende waterkwaliteit leven er sinds midden jaren '80 zelfs weer zeehonden en bruinvissen.

De Westerschelde is een zogenoemd 'meergeulensysteem' dat gevormd wordt door een stelsel van vloed- en ebgeulen en kortsluitgeulen dat een complex van droogvallende zandbanken, slikken en schorren doorsnijdt. De natuurlijke overgang van zout via brak naar zoet, de variatie in waterdynamiek en het verschil in hoogteligging en bodemopbouw maken dat de Schelde van nature een grote rijkdom kent in habitattypen en soorten. Het functioneren van dit systeem is dus in grote mate bepalend voor de diversiteit en de waarde van de natuur.

Duurzaamheid estuarium onder druk, Scheldenatuur bedreigd

De kwaliteiten van de Westerschelde en het natuurlijke evenwicht van het meergeulensysteem staan sinds lange tijd onder druk door bedijkingen en inpolderingen. Als gevolg daarvan zijn grote arealen getijdengebied verdwenen. Sinds eind jaren '70 is ook sprake van verdiepingen van de vaargeul. De afgelopen decennia blijkt met name de

dynamiek in het watersysteem onnatuurlijk sterk toegenomen. De stroomsnelheden en getijdenvolumes zijn toegenomen, de capaciteitsverdeling tussen hoofd- en nevengeulen veranderd. Het evenwicht tussen erosie en sedimentatie is sindsdien op veel plaatsen verstoord, het doorzicht in de waterkolom is afgenomen, de waterstanden achterin het estuarium zijn structureel verhoogd, etcetera. Het estuarium verkeert hierdoor momenteel in een zogenoemde 'ongunstige staat van instandhouding' (bron: LNV, 2007).

De erosie van schor langs de oevers van de Westerschelde is onnatuurlijk sterk toegenomen

Hoewel de dynamiek van waterstromen, erosie en sedimentatie kenmerkend is voor het estuarium en zelfs een bestaansvoorwaarde is voor het meergeulensysteem, vormt een verstoord evenwicht met een onnatuurlijk sterke dynamiek een directe, grote bedreiging voor het voortbestaan ervan. De kans bestaat dat het meergeulensysteem 'omslaat' naar een situatie met slechts één grote, hoogdynamische getijdengeul. Uit

ervaringen met estuaria elders in Europa waar dit is gebeurd, bijvoorbeeld in de Seine-monding, weten we dat daarmee essentiële regulerende processen verloren gaan. Niet alleen belangrijke natuurwaarden gaan hierdoor onomkeerbaar verloren, maar ook economische functies kunnen dan in het gedrang komen.

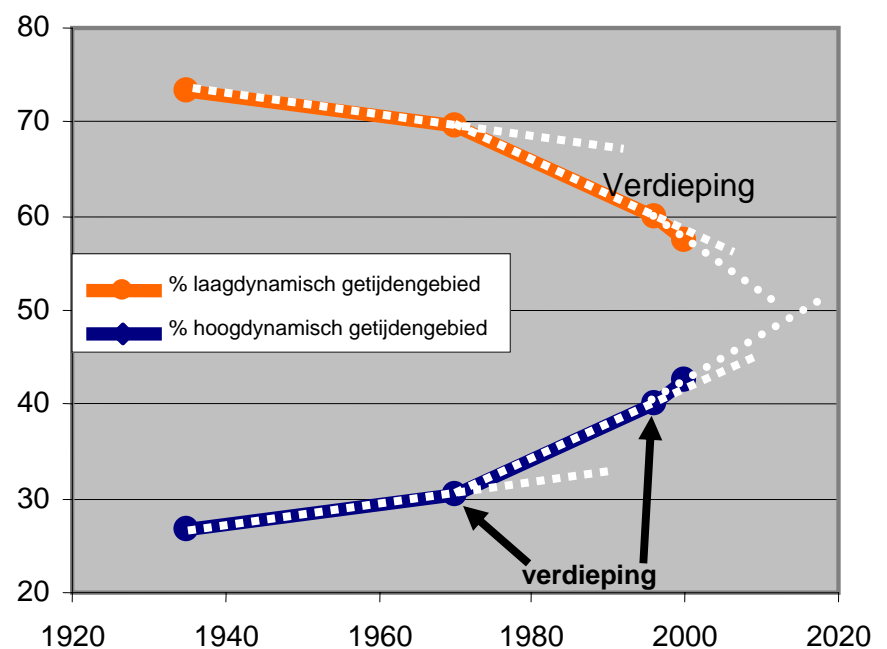
Natuurherstel belangrijk en noodzakelijk

Er is een groot aantal redenen waarom natuurherstel in de Westerschelde belangrijk en noodzakelijk is. Hier beperken wij ons tot het noemen van een ecologische reden, een bestuurlijke reden en een juridische reden.

Natuurlijk evenwicht ontwracht

Zoals beschreven is de Westerschelde een natuurgebied van internationaal belang. Door ontwracting van de processen zoals waterdynamiek en erosie en sedimentatie, is de ecologische betekenis van de Westerschelde als het belangrijkste getijdengebied van de Delta op het spel komen te staan. Vooral in het zoute middengebied (Vlissingen-Breskens tot Kruiningen-Perkpolder) en het aangrenzende brakke deel (Kruiningen-Perkpolder richting Belgische grens) beïnvloedt de verstoorde waterdynamiek het meergeulensysteem op een zorgwekkende wijze. Er is een neergaande spiraal ontstaan, waardoor hier in de afgelopen 10 jaar maar liefst 260 hectare intergetijdengebied, met name slikken, verdwenen is. Een belangrijk verlies omdat juist dit habitat een sleutelrol vervult voor de levende natuur, zoals vogels. (bron: RIKZ, 2007) Verschillende vogelsoorten die van deze getijdengebieden afhankelijk zijn gaan de laatste jaren gestaag in aantal achteruit (bron: Sovon, 2006, LNV, 2007). Om die negatieve, neergaande spiraal te doorbreken en het natuurlijk evenwicht te herstellen zijn op korte

termijn herstelmaatregelen nodig zodat de natuur en het watersysteem meer ruimte krijgen.

De omvang van de voor natuur meest waardevolle laagdynamische getijdengebieden loopt sinds de eerdere verdiepingen van de vaargeul sterk terug; het areaal hoogdynamisch gebied neemt onnatuurlijk snel toe (bron: RIKZ, 2004)

Het verlies van geschikt leefgebied voor vogels in de Westerschelde is feitelijk nog ernstiger dan het lijkt. De nabijgelegen Oosterschelde verliest namelijk jaarlijks zo'n 50 hectare intergetijdengebied door de onoplosbare zandhonger als gevolg van de Deltawerken. Vogels uit de Oosterschelde kunnen nu nog uitwijken naar de getijdengebieden van de Westerschelde. Op middellange termijn zal de Westerschelde steeds grotere aantallen vogels moeten kunnen opvangen die geen plek meer kunnen vinden in de Oosterschelde. Om dat mogelijk te maken is behoud en herstel van het areaal laag dynamisch intergetijdengebied in de Westerschelde absoluut urgent.

Het publieke belang gediend

Reeds in 1995 heeft de Tweede Kamer bepaald dat de toekomstige ontwikkeling van het Schelde-estuarium integraal moest worden gezien. Natuurlijkheid, veiligheid en toegankelijkheid dienden evenwichtig te worden ontwikkeld. Dit principe werd verankerd in de medio 1998 door de Kamer geaccordeerde Langetermijnvisie Schelde-estuarium (LTV) met een tijdshorizon van 2030. De concrete vertaling van deze visie vond plaats in de Ontwikkelingsschets Schelde-estuarium 2010 (2005). Aan de opstelling van dit plan gingen jaren van uitgebreid wetenschappelijk onderzoek en breed maatschappelijke overleg vooraf. Over de integrale uitvoering van de daarin opgenomen plannen werden verdragen gesloten tussen Nederland en de Vlaamse Gemeenschap en werd een convenant getekend tussen het Rijk en de Provincie Zeeland. Gelden werden gereserveerd op de Rijksbegroting. Omdat de uitvoering van het beoogde natuurherstel naar verwachting niet zonder weerstand zou geschieden heeft het kabinet, met instemming van de Tweede Kamer, medio september 2006 bovendien de Rijksprojectenprocedure van toepassing verklaard op het natuurherstelprogramma.

Kort samengevat is de bestuurlijke opgave nu feitelijk een kwestie van zorgvuldig, maar voortvarend en volhardend doorgaan met de implementatie van de gemaakte afspraken ten behoeve van het werkelijke publieke belang in deze: de uitvoering van maatregelen ter bevordering van een veilige, toegankelijke en natuurlijke Schelde. Het doel: behoud van een multifunctioneel water- en natuurgebied waarin economie, veiligheid en internationaal bedreigde natuurwaarden duurzaam samen gaan.

Behoud en herstel van estuariene natuur: een internationale afspraak

Estuaria zijn bijzonder. Om die reden genieten de enige twee estuaria in Nederland, de Westerschelde en het Eems-Dollard-estuarium, Europese bescherming. Nederland heeft zich aan Europa verplicht de natuurwaarden van deze Natura 2000-gebieden in goede staat te behouden of – zoals in het geval van de Westerschelde – te herstellen. Deze herstelopgave is niet vrijblijvend: op grond van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn had Nederland zich al eerder actief moeten inzetten voor het broodnodige herstel. Omdat Nederland had toegezegd tussen 2007 en 2010 600 hectare nieuwe estuariene natuur te ontwikkelen heeft de Europese Commissie medio januari 2006 een lopende 'ingebrekestellingprocedure' (voorlopig) verdaagd. Het niet nakomen van de Europese verplichtingen kan echter leiden tot een hernieuwde ingebrekestelling en uiteindelijk tot een veroordeling van Nederland voor het Europese Hof van Justitie. Een scenario dat eenvoudig voorkomen kan worden door de in samenspraak met Vlaanderen en maatschappelijke actoren vastgestelde plannen voor het Schelde-estuarium integraal en onverkort te implementeren en tot uitvoering te brengen.

600 hectare ontpolderen: een no-regret maatregel op weg naar duurzaam herstel

Al sinds midden jaren '90 wordt diepgaand en langjarig wetenschappelijk onderzoek gedaan naar het reilen en zeilen van het estuarium en de mogelijkheden om het natuurlijk evenwicht te herstellen. De conclusie van al

deze studies luidt dat de natuurwaarden vooral bestaan uit of afhankelijk zijn van processen zoals waterstroming, erosie en sedimentatie en dat vooral die processen momenteel ernstig onder druk staan. Ruimte is hierbij de beperkende factor gebleken. Een aanzienlijke verruiming van het rivierbed is daarom noodzakelijk; op korte termijn tot middellange termijn (2010 -2015) met minimaal circa 1000 hectare. Op grond van de verzamelde kennis onderschrijven de verantwoordelijke bewindslieden dan ook het belang van ontpoldering als ecologisch meest effectieve maatregel voor herstel.

Alternatieven voor het landinwaarts verleggen van de zeedijken (ontpoldering) zijn uitgebreid gezocht en onderzocht, maar blijken feitelijk niet aanwezig. Noch kennisinstellingen zoals het Rijks Instituut voor Kust en Zee (RIKZ), het Nederlands Instituut voor Oecologisch Onderzoek (NIOO) of het Waterloopkundig laboratorium (WL), noch onafhankelijke adviseurs zoals de Raad voor het Natuurbeheer (1996) of de Commissie Maljers (2006) hebben de afgelopen 12 jaar effectieve alternatieven kunnen aandragen. Binnendijkse natuurontwikkeling, zoals die is uitgevoerd na de tweede verdieping van eind jaren '90, is in de ogen van de Europese Commissie geen middel voor natuurherstel van het estuarium en heeft om die reden zelfs geleid tot een ingebrekestellingprocedure tegen de Nederlandse Staat. Ook de Algemene Rekenkamer (2000) constateerde dat de toen uitgevoerde binnendijkse alternatieven voor natuurherstel "niet samenhangen met het verlies aan natuurwaarden als gevolg van de verdieping".

Tenslotte heeft Eurocommissaris Dimas het ontbreken van adequate alternatieven nogmaals benadrukt in zijn antwoord op de vragen inzake natuurherstel Westerschelde door Europarlementariër mw. Dorette Corbey medio april 2007: "De commissie heeft geen wetenschappelijk bewijs dat aantoonbaar dat de coherentie van het Natura 2000-netwerk ook kan worden gewaarborgd door de realisatie van compenserende maatregelen op alternatieve locaties". Uitbreiding van de omvang van het gebied dat onder invloed staat van de dagelijkse eb- en vloedbeweging is dus de enige mogelijkheid om aan werkelijk effectief natuurherstel te doen.

Uitgaande van een stap-voor-stap-benadering is in het kader van de Ontwikkelingsschets 2010 besloten op korte termijn een eerste stap te maken met het herstel door ontpoldering van 600 hectare in Nederland en 1200 hectare in Vlaanderen. Deze 'no-regret' maatregelen vallen ruim binnen de genoemde minima die op grond van beschikbare inzichten op korte tot middellange termijn (tot 2015) zeker noodzakelijk zijn. Op grond van de gedefinieerde knelpunten is deze 600 hectare qua doelstelling toegesneden op de onderscheiden ecologische zones van de Westerschelde. Verschuiving van arealen of doelstellingen binnen de Westerschelde doet direct afbreuk aan de effectiviteit van het natuurherstel als geheel.

De te ontpolderen 600 hectare landbouwgrond vormt slechts 0,43 % van het Zeeuwse landbouwareaal. 300 hectare nieuw zout intergetijdengebied in het middendeel van de Westerschelde daarentegen betekent een enorme uitbreiding van het daar aanwezige areaal getijdennatuur (bestaande arealen 2004: schor: 180 ha.; slik 560 ha.) en vormt daarmee een grote impuls voor de estuariene natuur van de Westerschelde.

Natuurherstel en klimaatverandering: de veiligheid gediend met extra getijdennatuur

Schorbuffers: herstel van schor door landinwaartse verlegging van de zeedijk

De veiligheid van de Nederlandse dijken, ook de Zeeuwse Deltadijken, staat weer in de belangstelling vanwege de verwachte zeespiegelrijzing onder invloed van klimaatverandering. Schorren voor een zeedijk remmen niet alleen de golfaanvallen op de dijk, waardoor deze minder doorbraakrisico loopt, maar kunnen

door aanslibbing ook meegroeien met de stijgende zeespiegel. Langs de zeedijken in het zoute middengebied van de Schelde

zijn tegenwoordig nog maar nauwelijks schorren aanwezig. Herstel van schorren door het landinwaarts verleggen van de zeedijken kan dus met

Bron kaartbeeld: ProSes 2010

name in dit deel van de Schelde een belangrijke basis vormen voor duurzaam veilige zeedijken. Natuurherstel en veiligheid bij een stijgende zeespiegel gaan juist hier hand in hand.

Directe sociaal-maatschappelijke consequenties beperkt

In opdracht van de provincie Zeeland heeft de Grontmij begin 2006 zoekgebieden geselecteerd voor de nader te lokaliseren ontpolderingen in het zoute middengebied. Daarbij is ondermeer gekeken naar aantallen eigenaren en gebruikers (bewoningsdichtheid), de landbouwkundige waarde en de kosteneffectiviteit. De zoekgebieden in het zoute middengebied zijn dus mede geselecteerd op grond van het feit dat hier slechts enkele agrariërs, een recreatieondernemer en enkele burgers wonen. Bovendien kregen de betrokken gronden bij een beoordeling van de landbouwkundige waarde in het kader van datzelfde onderzoek een lagere tot matige waardering. Overigens voorziet het flankerend beleid voor alle betrokkenen in een adequate compensatieregeling. Het rapport van de Grontmij is enigszins buiten beeld geraakt door de aandacht voor zoektochten naar alternatieven, maar de bevindingen uit dit allocatieonderzoek zijn de meest objectieve tot op heden beschikbaar.

Natuurherstel: de Zeeuwse opinie gemeten

In 2005 en in 2006 zijn door respectievelijk UMC (in opdracht van 'De Schelde Natuurlijk!') en NIPO (in opdracht van Provincie Zeeland) onder de Zeeuwse bevolking opinieonderzoeken uitgevoerd over de plannen voor de Westerschelde.

Uit het NIPO-onderzoek blijkt dat na Zeeland als woon- werkgebied de meeste Zeeuwen hun provincie als eerste zien als natuurgebied en als recreatiegebied. 65% van de ondervraagden in dit onderzoek is het er mee eens dat de Westerschelde, als kraamkamer van leven in en rond de rivier moet worden behouden. In 2005 vond 71% van de ondervraagden dat de Provincie veel meer moest doen om de Scheldenatuur te behouden.

Uit het UMC-onderzoek (2005) blijkt dat circa 40% van de Zeeuwen natuurherstel door ontpolderen een goede zaak vindt. Ruim 30% is tegen. Verplaatsen van dijken is niet het grootste struikelblok bij tegenstanders (55%) en wordt door voorstanders juist het vaakst genoemd als aanvaarde maatregel voor natuurcompensatie (78%). Als de boeren fatsoenlijk worden gecompenseerd, vindt 55% van de respondenten verplaatsen van dijken acceptabel; 22% vindt dit niet. In het NIPO-onderzoek (2006) heeft een kleine meerderheid van de ondervraagden (53%) moeite met het idee dat agrariërs daartoe eventueel onteigend zouden moeten worden.

Veel Zeeuwen zien natuurherstel als een uitvloeisel van de plannen voor verdere verdieping. De weerstand tegen de plannen voor natuurherstel wordt in beide onderzoeken dan ook gevoed met weersin tegen de verdieping. De gedachte dat de lusten voor Antwerpen zijn en de lasten voor Zeeland en de verwachting dat de verdieping van de Westerschelde leidt tot meer en grotere schepen waardoor het risico op rampen toeneemt, zijn veel genoemde redenen om tegen de plannen uit de Ontwikkelingsschets 2010 (met inbegrip van de aanleg van nieuwe natuur) te zijn. 48% van de respondenten (2005) denkt overigens dat het risico voor overstromingen zal verminderen door land terug te geven aan de natuur. (bronnen: UMC, 2005; NIPO, 2006)

Boulevard 12, 3707 BM Zeist
Postbus 925, 3700 AX Zeist
030-6937799

Contactpersonen Vogelbescherming:
Dianne Nijland (06-12972996) of Bert Denneman (06-22336030)

Contactpersoon Natuurmonumenten: Robbert Hijdra (06-54295301)